

SÖZLÜ TARİH VE KÜLTÜR AÇISINDAN İMAM RIZA OCAĞI

Cem ERDEM*

Özet

Anadolu Aleviliği ocak teşkilatlanması ile yapısal olarak mevcudiyet kazanan bir örgütlenme özelliği göstermektedir. Ayrıca ocaklar, kendi arasında hiyerarşik bir yapı ile birbirini kontrol mekanizması içinde tutan birlikteliklerdir. Bu örgütlenmenin sosyal ve inancaşal yapılanmasında en önemli kurumlardan biri ise dedelik kurumudur. Anadolu'nun pek çok bölgesinde temsilcileri bulunan İmam Rıza Ocağı, Alevi-Bektaşî inancı içerisinde yer alan önemli ocaklardan biridir. İmam Rıza Ocağı dedeleri Anadolu'da Tunceli, Elazığ, Malatya, Kahramanmaraş, Erzincan, Erzurum, Sivas, Yozgat, Amasya, Tokat, Çorum illerinde inancaşal pratiklerini halen devam ettirmektedirler. Bu çalışmada Çorum ili Mecitözü ilçesi Gökçepınar Köyü İmam Rıza Ocağı dedelerinden Hüseyin Solmaz Dede ile yapılan görüşmeye yer verilmiştir. Çorum ve Amasya illerinde İmam Rıza Ocağı'nın inancaşal-düşünsel yapısı ile Alevi-Bektaşî inancının temel kavramlarına değinilecek bu çalışmada İmam Rıza Ocağı'nın düşünsel yapısı ile inanç uygulamaları tespit edilmeye; inancaşal yapının geleneksel yaşam üzerindeki etkileri irdelenmeye ve ocak büyüklüklerinin inanç uygulamalarını algılayış şekli aktarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada İmam Rıza Ocağı inanç uygulamalarının yöresel olarak çeşitli değişiklikler gösterdiği tespit edilmiştir. Özellikle Doğu- Batı Anadolu istikametinde Bektaşîlik tesirlerinin etkisiyle inancaşal pratiklerde çeşitli farklılaşmaların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, İmam Rıza Ocağı, tarih ve kültür, Amasya-Çorum, inanç, gelenek

IMAM RIZA OCAĞIN TERMS OF ORAL HISTORY AND CULTURE

Abstract

Anatolian Alevisim has an organizational structure which allows us to describe it as an independent organisation. In addition, Alevi societies possess a hierarchical structure which enables them to keep every affiliated community under control. One of the most important institutions of this organisation, in terms of construction of social and religious life, is the institution of "dede" – religious leader. İmam Rıza Ocağı (İmam Rıza's Society) has affiliated communities in many regions of Anatolia and is one of the most important organisations of Alevi-Bektashi believers. Senior dervishes of İmam Rıza Ocağı continue to practise their faith in Anatolia, especially in provinces such as Tunceli, Elazığ, Malatya, Kahramanmaraş, Erzincan, Erzurum, Sivas, Yozgat, Amasya, Tokat and Çorum. This paper contains an interview with a senior dervish from İmam Rıza Ocağı, Hüseyin Solmaz, who lives in the village

* Okutman, Adam Mickiewicz Üniversitesi, Doğu Araştırmaları Türkoloji Bölümü, Poznan/Polonya, cemerdem@gmail.com

of Gökçepınar in the district of Mecitözü in the province of Çorum. This article describes religious and philosophical structure of Imam Rıza Ocaq in Çorum and Amasya provinces and the basic concepts of Alevi-Bektashi faith. Moreover, it aims to identify a philosophical structure and religious practices of Imam Rıza Ocaq, to examine the influence of its religious structure on traditional life and depict how the elders of this society perceive their religious practices. It has been determined that religious practices of Imam Rıza Ocaq display various regional changes. The differences in religious practices caused by the influence of Bektashism are most profound between the Eastern and the Western Anatolia.

Keywords: Alevism, İmam Rıza Association, history and culture Amasya-Çorum, faith, tradition

Giriş

Milletlerin oluşmasında kültürlerin yeri ve önemi büyüktür. Bunların başında ise gelenek, töre ve inançlar gelir (Artun, 2005: 1). Yazının icadına kadar, tarihî birikim ve tecrübe, sözlü ortam kaynak ve kanalları tarafından muhafaza edilip aktarılmıştır (Ersoy, 2004: 103). Tarih içerisinde Alevi-Bektaşî inanç sisteminin de bu sözlü ve kanallarla muhafaza edildiğini söylemek mümkündür. İnanç sitemine ait olarak sözlü kültür unsurları olarak adlandırılan bu yapılar Yıldırım (1998: 39)'a göre sözlü gelenekte yer alan tamamen söz ile kısmen söz ile ve tamamen sözsüz yaratılan, ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan veya nesilden nesile geçen tüm unsurları yapı, muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun sözlü kültür unsurları olarak tanımlanmaktadır. Bunların her biri oluştukları sözlü ortam toplumunun ortak kabulleri olarak kendilerine mahsus bir gelenek yaratmışlardır. Her unsur bu gelenek içinde kendini korur, geliştirir veya değiştirir. Her unsur, kavram ve kapsamını bu gelenek içinde ifade etme imkânı kazanır. Gelenek kendini ortak kabul sahibi olan topluluğun -teoride en az iki kişi- veya milleti meydana getiren fertlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği ölçüde yaşar." Bu bağlamda Alevi-Bektaşî inanç sisteminin güçlü bir geleneksel yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Tarih dönemler içerisinde bu inanç sistemi çeşitli değişimlerle kendi değerler sistemini korumayı ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmeyi başarabilmiştir. Sözlü tarih ve sözlü kültür dairesinin ana kaynaklardan güç alan bir yapıyla gelişir. Z.V. Togan (1981: 38-39) "Kendisinin yahut başkalarının başından geçenleri manzum veya mensur hikayeler tarzında nakledenlerin rivayetleri tarihlere menba olan haberlerin en eski şeklidir." demekle tarih biliminin ve sözlü tarih ve kültür arasındaki ilişkiyi de somutlaştırmaktadır.

Dinin temelini teşkil eden inanç, ibadet, ahlak vb. şeylerle ilgili düşünce, duygu ve davranış ifadeleri birer dindarlık göstergesidir (Onay, 2004: 197). Tarihsel süreç içerisinde Müslüman Türk toplumunda gözlenen dindarlık olgusunda üç temel dindarlık formundan bahsedilebilir. Birincisi, rasyonel-entelektüel öğelerin hâkim

olduğu medrese dindarlığı (kitabî dindarlık), tasavvufî yaşayışın ön plana çıktığı teke dindarlığı ve bu ikisi arasında sıkışan, bununla birlikte dinî, sihri ve mitik unsurların kendisini ciddi biçimde hissettirdiği halk dindarlığıdır. Özellikle burada temel dinî inançların çok çeşitli tarihi, kültürel ve mitik unsurlarla senkretik bir yapının ortaya çıkması söz konusudur (Günay, 1998; Yapıcı, 2007). Alevi-Bektaşî inanç sistemine baktığımızda bu tanımlamanın özellikle iki ve özellikle üçüncü formunda yer aldığı ifade edilebilir. Bu inanç sisteminde sözlü kültür unsurlarının aktarımını sağlayan ilk kaynak ise “dede” olarak ifade edilen inanç önderleridir. “Türkçede -dede-sözcüğü, Oğuzca kökenlidir. Bu sözcük edebî Türkçede “baba, dede, ced, ihtiyar, amca ve dayı” anlamlarında kullanılmıştır. “Dede” sözcüğünü, Orta Asya’da yaşayan Türk topluluklarında halka yol gösteren, tecrübeli ve bilgili kişiler için kullanılan “ata ve baba” sözcükleriyle aynı anlamda, fakat nispeten daha sonraki dönemlerde kullanıldığı söylenebilir. “Dede” ünvanı tıpkı “ata ve baba” ünvanları gibi saygı ifadesi olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Aynı şekilde Alevîlerde “dede” sözcüğünü, dinî otorite anlamında kullanırlar. Alevilikte dedelik, dinsel yapının direğidir. Dede, hem toplumsal önder hem dinsel önder hem bilgeliği kişiliğinde toplayan çok yönlü yol gösterici karizmatik bir otorite olarak kabul görülür” (Altıntaş, 2006: 451-459). Bu bağlamda dedelerin olay ve olgulara bakış açıları o toplumun ortak zihni yapısını ve hassasiyetlerini ortaya koymasından önemlidir. “Her dinî yaşantı, belirli bir kültürel ve sosyo-ekonomik çerçevede yer aldığı için, birbirine göre farklılık gösterir.” (Taş, 2006: 177). Çalışmamıza konu olan İmam Rıza Ocağının Anadolu coğrafyasında geniş bir alanda varlık gösterdiğini söyleyebiliriz. Ocak temsilcilerinin manevî bağlılıklarının ve inanç uygulamalarının aynı kaynağa dayanmasına rağmen farklı kültür, coğrafya ve sosyo-ekonomik şartlar nedeniyle birbirinden ayrılan yönleri de ortaya çıkmıştır.

Çorum ve Amasya illerinde İmam Rıza Ocağı’nın¹ inançsal yapısı ile Alevî inancının temel kavramlarına değinilecek olan bu çalışmada İmam Rıza ocağının düşünsel yapısı ile uygulanan pratikleri, İmam Rıza Ocağı dedelerinden biri olan Hüseyin Solmaz Dede ile yapılan görüşme kapsamındaki bilgiler doğrultusunda ortaya koyulmaya çalışılacaktır². Aynı zamanda Tunceli-Elazığ ve Tokat illeri ve çevresindeki İmam Rıza Ocağı inanç uygulamaları ile ilgili benzerlik ve farklılıklara yer verilmeye çalışılacaktır.

Hüseyin Solmaz Dede, 1964 yılında Çorum ili Mecitözü ilçesi Gökçepınar Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Evli ve iki çocuk sahibi olan Dede, Çorum’da ikamet etmektedir. İmam Rıza Ocağı’na mensup olan Hüseyin Solmaz Dede, cem erkânında mürid postu makamındadır ve bu hizmetini hâlen cemlerde sürdürmektedir. Röportaj yapma teklifimizi kabul eden Hüseyin Solmaz Dede ile 12 Mart 2011 Cumartesi günü söyleşimiz gerçekleştirilmiştir.

Cem Erdem (C.E.): Kendinizden ve yakın dönem yol büyüklerinizden bahseder misiniz?

Hüseyin Solmaz (H.S.): Benim ailem, İran'da Horasan ilinin Nişabur kazasından gelme, tabii göçebe olarak gelmişler. Tarih boyunca 1-2 yıllık bir göç değil bu belki 200-300 yıllık bir göç. Oradan Elazığ'a³ gelmişler, belgeler onu gösteriyor. Elimizde net bir belge yok, en iyi belge icazetname ama bu da elimizde yok. Elimizde bulunan icazetname⁴ bu dönemi aydınlatacak nitelikte değil. Hatta ben Hacı Bektaş'tayken Efendi'ye-Veliyettin Hürrem Ulusoy⁵- dedim bunu vermenin bir sakıncası var mı, herhangi bir sakıncası olmadığını ifade etti. Hatta Osman Eğri bu icazetname ile ilgili bir yazı yazdı. Üniversiteye götürmek istiyordu. Ecdadımız Erzincan'a geliyorlar, oradan sonra Sivas'a oradan da Tokat'a geliyorlar en sonda bizim oraya (Çorum) gelmişler. Bizim orda da en sözü geçen dede Hasan Dede Hasan Dede'ye verilen icazetname belgesine kadar bizim belgemiz yok; var ama bu var olan diğerinin devamını sağlıyor. Hasan Dede'nin de 1805 yılında icazetnamesi varmış. 1826' da ihtilal de 2.Mahmut döneminde can derdine düşmüş. O dönemde ailenin kopukluğu ortaya çıkıyor. Hasan dedenin oğlu Musa dede, dedemin dedesi. Musa Dede'den sonra Ali Dede var. Onlar iki kardeş: biri Ali Ağa diğeri Mehmet Ali Ağa, benim ailem Ali Ağa tarafından, Ali Ağanında 5 oğlu var. 5 oğlundan biri benim dede Hüseyin Ağa. Kurtuluş savaşında Ermenilere karşı gidiyor. Cemalettin Efendimle beraber yüzbaşı olarak görev yapıyor, geliyor. Kurtuluş Savaşı'nda 3 yıl İzmir Nazilli bölgesinde yine görev yapıyor; ama ne yazık ki hakları oradaki belgede yanlış çıkmış. Dedemin ismi cumhuriyetin kuruluş dönemini anlatan Çorum Valisi Cemal Bardakçı'nın anılarında da vardır. Orada Çorum'a hizmet ettiğini, Çorum'a katkıda bulunduğunu o dönemin mahkemesinin kadısının onlar olduğunu yazıyorlar. Hüseyin Ağa'nın da 4 oğlu var: Halil, Mehmet, Musa, Veli. 4 oğlun en küçüğü babam (Veli Solmaz Dede). Zaten dedem öldüğünde babam 3 yaşındaymış.

C.E: Ne işle geçiminizi sağlamaktasınız?

H.S: İnşaat malzemeleri üzerine hırdavat dükkânım var, orada çalışıyorum.

C.E: Babanız Musa Dede, onların yaşamlarıyla ilgili; nasıl vefat ettiler, yol içerisindeki yeri nedir?

H.S: Şimdi babamı pek hatırlamıyorum ama Musa Dede yani 15-16 yaşında başlamış dedeliğe. Amcam öldüğünde 79 yaşındaydı, ismi Musa Dede. Şu anda yaşayanlar babamı dede olarak belki fazla tanımayabilirler ama amcam Musa Dede'yi iyi tanırlar. Çorum olayları döneminde Veli Dede⁶ –babam- bir arkadaşının eşyasını yüklemeye gidiyorlar Eşyayı yüklüyorlar kamyonla, siz gidin biz geliyoruz diyorlar onlar yol boyunca o bölgede o belediyenin garajından ana caddeye çıkma bölümünde olaylar çıkıyor.

C.E: Musa Dede yörede Aleviler ve Sünniler tarafından çok sevilirdi, bunun sebebini ne olarak değerlendiriyorsunuz.

H.S: Şimdi olay şu, bizde cem evinde ikiye ayırım yoktur. İnsanları Alevi-Sünni diye ayıramayız. Bizim aile kervancı olduğu için biraz daha iyi iletişim içerisindeyizdir. Hatta yakınlarımızda Çerkez köyü vardır, Çerkez'in biri Hacca gitmiş. Dedemle de diyalogu varmış. Dedem hacın kabul olsun diye yanına ziyaretine gitmiş. Yok, ağa demiş Hac sana ait. Ya nasıl bana ait altı ayda gittin, altı ayda geldin. Nasıl bana ait olur. Vallahi Kur'an üzerine yemin ederim ki demiş halka namazına durdum sağıma baktım seni gördüm soluma baktım seni gördüm. Hala bizim oralarda anlatırlar bunu, yani sen hacca gitmesen bile ben seni namazda gördüm demiş. Dediğim gibi burada ben tutumluluk olayını sevmiyorum. Sünni'nin Alevi'yi, Alevi'nin de Sünni'yi tanıması gerek, ama tanımiyor⁷.

C.E: Köyünüze ait bilgileri sizden öğrenebilir miyiz? Hitap ettiğiniz yerleşim birimleri nereleridir?

H.S: Köyümüz Çorum Mecitözü'ne bağlı Gökçeşinar⁸ dır. Daha çok çiftçilik ve hayvancılıkla geçimini sağlayan bir köydür⁹. Taliplerimizin olduğu köyler genelde Çorum ve Amasya köyleri. Geçmişte dedem Tokat, Sivas, Erzincan, Elazığ'a kadar gitmiş ama şu anda yalnızca Çorum ve Amasya köylerinin hizmetini görmekteyiz. Çorumun Alaca, Ortaköy, Mecitözü; Amasya'da ise Göynücek¹⁰ ilçesinde taliplerimiz yoğun bir biçimde bulunmaktadır.

C.E: Amasya- Çorum yöresinde Aleviler daha çok nerelerde yaşar? İlde yoğunluk bakımından nasıl bir dağılım mevcuttur.

H.S: Amasya'nın hangi bölgesinde; Amasya'nın hemen hemen her ilçesinde Aleviler bulunmaktadır. Gümüşhacıköy, Merzifon Göynücek Alevilerin yoğun biçimde yaşadıkları ilçelerdir. Bizim taliplerimiz daha çok Amasya Göynücek yöresindeki köyler ile Çorum'da Alaca, Ortaköy, Mecitözü ilçelerine bağlı köylerde.

C.E: Aleviliği tanımlayabilir misiniz?

H.S: Ben sana Aleviliği nasıl tanımlayayım. Sana Hamdullah Efendi¹¹'nin "Yargılama"¹² kitabı var, okudun mu bilmiyorum. Okuduysan oradaki tanımın ayısını ifade ediyorum. Şimdi ben onun kelimelerine kelime katmak istemem. Benim kendime göre bir şeyler söylersem yanlış olur; ama 200 yıl önce idam sehpasının önünde onun anlattığı kadar güzel anlatabilir mi, yani her anlamda söylüyorum. Hamdullah Efendi yargılanırken 2-3 tane şeyhülislam -bugünün müftüsü- yanında idam için hazır cellât ve o günün müftüsü vur dese vuracaklar. Hamdullah Efendim, Aleviliği orada çok güzel tarif etmiş.

C.E: Bugün Aleviler için Kızılbaş da deniyor. Farklı adlandırmalar var. Bu adlandırmaların sebebi nedir sizce? “Kızılbaş” doğru bir tabir mi?

H.S: Şimdi ben kendi görüşümde değil de kaynakların görüşüyle anlatayım. Uhut savaşında Peygamber Efendimiz der ki yanındaki askerlere, bu boğazı tutun ben haber verene kadar ayrılmayın. Bakıyorlar ki Peygamber Efendimizin orduları hâkim olmuş savaşa. Askerler ganimet kapacağız diye o boğazı terk ediyorlar. O günün Mekke’ye hâkim ordusunun 2 yeni birliği varmış. O birlik geliyor ve Peygamber Efendimiz zor durumda kalıyor. Peygamber Efendimiz ve Hz. Ali Efendimiz de ordaydı. Hz. Peygamber Efendimizin dişi kırılıyor Peygamber Efendimizin kanı yere akmasın diye Hz. Ali Efendimiz kafasına çalıyor ve “Kızılbaş” kelimesi oradan geliyor. Kaynaklar onu gösteriyor ama bazıları taş bağlamış, kırmızı tak¹³ kullanmış ama bence bunların hiçbiri doğru değil, belge olarak bu.

C.E: Hz. Muhammed, Hz Ali, Ehlibeyt ve On İki İmamların Alevi inancındaki yeri ve önemi nedir?

H.S: Şimdi zaten söyle biz zaten duaya başlarken Allah, Muhammet, Ali diyoruz. Yani Allahı Rahim olduğu için anıyoruz, peygamberi Allah’ın elçisi diye anıyoruz, Ali’yi de Allahın velisi olduğu için anıyoruz. Bak biz şimdi önce Allah’ı anıyoruz, Muhammedi anıyoruz duamızın başında ve Ali’yi anıyoruz. Biri yaratan olduğu için, biri yaratanın telkincisi yani elcisi olduğu için biri de Hz. Ali Efendimizi de veli olduğu için anıyoruz. Şimdi peygamber efendimiz hayatında ne diyor; “Ben ilim şehriyim, Ali de o şehrin kapısıdır. Benim ilmimi öğrenmek isteyen Ali’nin kapısına gelsin.” diyor. Yani ilim şehrinin Allah’ın ilmi başlangıç ilmi -ledün ilmi- olduğu bazı tarihçiler belki okudun mu bilmiyorum atladın mı ledun ilmini öğrenmek isteyenler Ali’nin kapısına gelsin diyor. Bir şey olduğu için bu ifadede kusurlu bir tavır yok ve bu savunduğum şeyinde belgesi de ortada Kur’an-ı Kerim’de Ali İmran Suresi 32. ayette¹⁴, ben Ümran soyu İbrahim soyunu diğer soylardan üstün yarattım şefaati o soydan bekleyin diyor.

C.E: Alevilerdeki Kur’an-ı Kerim anlayışı ile ilgili olarak bilgi verebilir misiniz?

H.S: Şimdi bak ben söyleyeyim Alevilerin duasında deyişinde duaz-ı imamında içerisinde Kur’an-ı Kerim vardır. Her ayetinde de vardır, ayetiyle de vardır. Eğer onu iyi irdelersen içinde vardır ama tabi irdelersen irdelemezsen bir şey yok. Örneğin Cem radyoda anlattık Delil duası¹⁵ Nûr Suresinin 35. ve 36. ayetini¹⁶ ifade ediyor. Diğer dualar içinde aynı şeyler söylenebilir; ama inceleyip söylemek lazım.

C.E: Ramazanda oruç tutuyor musunuz?

H.S: Şimdi Ramazanda oruç tutulmaz Alevilikte. Neden biliyor musunuz, herkes bunu söylüyor ama niye tutulmuyor? Bizim geleneklerimizde 3 gün¹⁷ tutarlarmış. Nasıl üç gün Hz. Ali Efendimizin yaralanıp ruhunu teslim ettiği gün Ramazanın 19, 20, 21 arasındadır. Şimdi mezhepler tarihine bakıyoruz Harun Reşit diyor ki; İmam Cafer Sadık kaç gün oruç tutuyor, Ramazanda üç gün tutuyor diyorlar. Üç gün az doksan gün olsun diyorlar. Bak kimi yerlerde üç ay oruç tutarlar. Hâlbuki Peygamber Efendimiz zamanında ümmetinin biri Peygamber Efendimizin cemaline âşık oluyor ve bir yıl göremiyor. Bir yıl da oruç tutuyor. Bakıyor ki Peygamber Efendimiz, halsiz düşmüş ne oldu hastalandın mı başına bir iş mi geldi diyor. Hayır, efendim ben sizin cemalinize âşık oldum oruç tuttum. Olmaz diyor Peygamber Efendimiz. Sahabeler diyor ki Peygamber Efendimiz ayda bir gün oruç tutar diyor. Sağlık açısından da tutun diyor ama 30 güne mahkûm ediliyor şu anda.

C.E: “Bizim orucumuz tutulmuş, namazımız kılınmış” anlayışı hakkındaki bilgi verir misiniz?

H.S: Şimdi böyle karşı tarafa bazı yuvarlak tekerlemeler söylemek mantıklı değil. Bizde oruç, namaz ya da niyazda Cem yerine gelirsın ya da gelmezsin. Kimse bir şey demez ama bazıları şart koşuyorlar, oruç tutun günahın affoluyor, namaz tutun affoluyor, terafiye gittin affoluyor, kurban kestin affoluyor, Hacca gittin affoluyor.

C.E: Bazı çevreler Alevi inancının İslamiyet ile ilişkisinin olmadığını ifade ediyor. Alevi inancını, İslam dışı olarak görüyorlar. Bir Alevi dedesi olarak bu konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

H.S: Şimdi olay şu, arz edeyim. Şimdi Aleviler tarihte çok acılar yaşamış. Örnek vereyim. Bir olay olmuş suç Alevilere yüklenmiş, katliama uğramış, Aleviler parça parça olmuş ve bu sebeple kendilerine gelenek yaratmışlar. Kendilerine göre töre yaratmışlar çünkü dengeleri kalmamış. Dedeleri¹⁸ hep öldürülmüş. Bilmiyorum belki duymuşsundur, Tokat yöresinde Sıraçlar¹⁹ vardır, onlar kefen sermezler. İnsanı neyle öldüyse onunla defnederler. Niye öyle olmuş biliyor musun? Alevileri şehre koymamışlar, kefen alamamış adam ama olan o dönemde olmuş

C.E: Erdebil tekkesinin ve Şah İsmail Hatayi'nin Anadolu Aleviliğindeki yeri ve önemi nedir?

H.S: Şimdi bak esasında Şah İsmail Hatayi Anadolu ve Doğu Anadolu Aleviliğinde daha ön plandadır. Mesela Doğu Anadolu'daki Aleviler Hacı Bektaş Veli'yi fazla benimsemezler, bizim ocağımız üstün derler ama bizim Anadolu Çorum, Amasya, Tokat, Sivas bu yörenin Alevileri Hacı Bektaş Veliye²⁰ bağlıdır.

C.E: Anadolu coğrafyasında birçok Alevi ocağı mevcuttur. Sizce ocak ne demektir?

H.S: Ocak için şunu söylememiz lazım. 1826 yılına kadar Hacı Bektaş'ta icazet verilen ocak sayısı sınırlıdır. Ama daha sonrasında bu olay laçkalaştırılmıştır. Pirevine bir Nakşibendî şeyhi yerleştirilmiş. O Nakşibendî şeyhi de geliş güzel gelecek koymuş. Mesela bazıları vardır, dede sülalesi ise icazetnamen var mı yok tarihsel belgen var mı yok diye sorarlar. Ne olmuş biliyor musun, babalık yaparken dede olmuş adam. Bizde ocak çok kutsaldır. Şöyle kutsaldır öyle bir sinerji yaratır ki aşkı zemine döşeyeceksin. Eski ocakların yeri buymuş. Ama 1826'dan sonra bunların hepsi yıkılmış mesela bizde Çorumda bile en az 10 tane hancılara, yolculara, muhtaçlara yemek veren yerler varmış; ama bunların hepsi talan edilmiş. Ocak'ın anlamı budur yani. Orda sıcak yemek pişer. Orda insanlar yer içer. Bizim bir yakın köylümüz var diyor ki yani yaşlıları diyor. Biz tarlamıza çift sürmeye giderdik. Öğle vakti öküz güderdik diyor. Hüseyin Ağa'nın evinde aş vardır diye oraya doğru hayvanlarımızı güderdik diyor. Bak bizim köyle oranın arası en az 3 km'dir. Yemeğimizi yedik geldik çitimizi sürerdik diyor. Ocak demek her an her gün aş kaynayan ekmek veren yer demek. Tabi bunun yanında ekmekle beraber tarikat düsturunu da öğreten bir yer.

C.E: Sizin bağlı bulunduğunuz ocak hangisidir?

H.S: İmam Rıza Ocağı²¹.

C.E: Bağlı bulunduğunuz ocağın ve aşiretin geçmişi hakkında bilgi verir misiniz?

H.S: Bizim ailenin büyüklerinin anlattığı kadarıyla İran'ın Horasanın Nişabur kazasından gelme belki bu gelişin belki 300 belki 500 yıllık bir tarihi var, yani hemen 100 yıl önce geldi 200 yıl önce geldi demek yanlış çünkü Hasan dede 1805'te icazetnameyi almış demek ki biz o doğmadan önce Anadolu'daymışız. Amasya'da Baba İshak isyanında belki vardılar bilemiyoruz yani.

C.E: Yörenizde İmam Rıza Ocağına bağlı olan başka aşiretler var mı?

H.S: Milli aşireti²², biz hep İmam Rıza'nın dölüdür; ama aşiret olarak baksa isimde olanlarla fazla diyalogum yok. Bize bağlı olan taliplerde Milli²³ aşirettir.

C.E: Ocağınızda siz, mürşit postundasınız. Sizce Pir, Mürşit, Rehber ve Evlad-ı Resul ne demektir?

H.S: Şimdi pir ve mürşit aynı anlama geliyor. Dedeyi gören mürşittir²⁴. Rehber, babadan oğul. Bizim soyumuz İmam Rıza'ya dayanır icazetnamede öyledir yani. O zaman biz Evlad-ı Resul soyundan geldik denir. Evlad-ı Resul peygamber soyundan gelene denir.

C.E: Dedelik kurumunun Alevi inancındaki yeri ve önemi nedir?

H.S: Şimdi dedeliğin en önemli yani sosyal bir adalet sistemi yerleştirmiş olmasıdır. Köyde örneğin genelde anlatılır. Bir köye gidiyorsun. O köyün sorununu halledeceksin ne yapıyorsun seni dinliyorsun, onu dinliyorsun, öbürünü diliyorsun. O köyde barışı sağlıyorsun. Mesela ben bir köye gittim. Asarkavak derler köye. O köye gittim Cem yapıyorum. 10-15 kişiyi barıştırdım. Anlattım bu lokmayı yiyemezsiniz, barışken yediğiniz lokmayla bu bir değildir dedim. Lüzumdur ama barışı sağladığında devadır, şifadır inan insanlardan 40 kişiyi barıştırdım. Önemli olan insanları barıştırmak ve bilmiyorsa o insanlara bilgiyi öğretmek. Öyle bir şey ki ama dediğim gibi Kuranı anlatıyım dilimle de olsa Ali İmran Suresi 33. ayetinde söylendiği gibi o soydan geldiğimiz için şefaate hakkımız var. O yüzdende verdiğimiz dualar kutsal sayılıyor. Bu toplumsal olarak yerleşmiş bunu şey bunu yok edemezsin.

C.E: “El ele, el hakka” ne demektir?

H.S: Şimdi kapalı bir şey yani “El ele, el hakka” talibi talibe bağlayamazsan hakka zaten gidemiyorsun ki sen. Yani önce taliplerin o barışı sağlayacak, o hoşgörüyü sağlayacak. Sen Talipten talip de senden olacak. Hakka gitmek ancak böyle mümkün olur. Böyle olmazsa mümkün yok gidilebilir mi? Yok, yok, öyle yol yok.

C.E: Alevi dedelerinin soyu nereye dayanır?

H.S: Genelde imam Zeynel Abidin’e dayanır esas soy o çünkü. Peygamber Efendimizin tek soyu o kalmış o da öyle devam etmiştir; ama şecerede İmam Musa-i Kazım olarak geçiyor.

C.E: Dede olabilmenin koşulları nelerdir, bir dedenin yeterli olabilmesinin koşulları nelerdir?

H.S: Soydan gelmek dede olmak için yeterli değildir. Hz. Ali Efendimizin Nehcül Belaga diye bir kitabı var. O kitapta şöyle der; o soydan da gelebilir o soy işte dediğim gibi İbrahim soyu Hz. Muhammed’in soyu, ahlaklıysa, faziletliyse, kültür-lüye peşine git. Hz. Ali Efendimiz diyor ben demiyorum. Bunun dışında yeni gelen neslin dedelik yolu sürebilecek yeterlilikte ve dirayette olması gerekir.

C.E: Siz dedelik hizmetine ne zaman ve nerede başladınız?

H.S: Şimdi bizim Alevilik ve Sünnilikte şu var, tecelliyet zuhur ettiği an komple hayal ediyor. Yani bak benim amcam (Musa Dede) bu işi yapıyordu. Amcamın üç çocuğu var, hiçbirine bu görevi teklif etmedi. Talipler gidip sormuşlar Musa Dede’ye. Dedem Allah vermesin kimin ne olacağı belli değil senden sonra yolu kim sürer. Valla yaparsa Hüseyin yapar demiş²⁵. Bu bir nevi toplumun bakış açısı, mesela bizde bazı gelenekler vardır. Anne-baba dede sülalesi olacak, fakat bu şimdi laçkalaştı.

C.E: Sizin soyunuzdan ve farklı soydan olup sizin ocağınızda dedelik hizmetini yürüten başka dedeler var mıdır?

H.S: Var²⁶.

C.E: Hacı Bektaş'ı dergâhınız olarak kabul ediyor musunuz?

H.S: Tabi.

C.E: Dergâhtan sizin köylerinize mürşit vasfında gelenler oluyor muydu?

H.S: Efendiler (Ulusoylar-Çelebiler) gelirler giderler ama amma hizmeti yapmazlar²⁷.

C.E: Çelebilerle sizin konumunuz ne oluyordu, cem cemaat mi yapıyor-dunuz?

H.S: Bu meselede bizi aşan bir konu vardır. Hacı Bektaş gönderdi o insanı. Mesela geçen bir konu vardı bir talip beni aradı telefonla. Dede dedi, benim babam öldü babamın dar²⁸ını yapacağız dedi. Tanımıyorum arayan kişiyi, bu nedenle ben tanışalım konuşalım, nesin necisin bir soralım dedim. Babama düşkün²⁹ diyorlar dedi. Talip, düşünlüğünü de kaldıracaksın dedi. Bak bir de emir veriyor adam biliyor musun? Baktım bununla uğramayacağız gelin dedim Hacı Bektaş Veli postunda Veliyettin Ulusoy var. Belki ismen duymuşsundur, geçen hafta da Merzifon'da dedeler toplantısı vardı. Orada gördüydüm sen git şimdi ona sor. Bana göre olmaz dedim. Şimdi arkadaş adam gitmiş ümmetini koruyamamış aramış Efendimizi bulmuş. O sırada İstanbul'da taliplerimiz var. Cem yapmaya gitmiştim. Otobüsten indik, sabah eve gidiyoruz. Sabahleyin saat 8'de telefon çaldı. Veliyettin Efendim arıyor, buyurun efendim dedim. Ya senin talibin beni aradı, sen niye dar'ı yapmıyorsun dedi. Efendim onun darı yapılmaz dedim. Ya sağ ol senin merakın için ama ben sen sormadan irdeliyorum. Sana cevap vermemde yanlış dedim. Oda gelmiş Çoruma, adam cahil tabi. Gel kardeşim yüz yüze konuşalım benim işimi bırakıp da gidecek halim yok. Baban günahıyla vebaliyle diğer dünyaya göçmüş. Ben artık ona karışmam, çağır geleyim ama onu yapmam. Tabi bizi aşan bir olay var. Efendilerimiz Hacı Bektaş soyundan geliyorlar. Belki bizde o soydan gelebilirdik ama öyle değil. Hz. Ali Efendimizin de soyunda başkaları vardı. Hz. Ali Efendimiz "Veli"³⁰ olmuş da niye diğerleri olmamış. Mesela Hz. Hamza'da kötü bir insan değilmiş ama Allah'ın bir lütfü vardır ona göre lütuftur. Öyle senin dediğinle olmaz yani.

C.E: Ocağınızda dedenin eşi ile cemlerinizde bulunan bay ve bayanlar bir statü farklılığı mevcut mudur?

H.S: Valla benim şimdi hanım rahatsız, talipler davacı oluyorlar hanımı getirmiyorsun diyorlar. Romatizması var, oturamıyor, kalkamıyor. Allah'ın verdiği bir şey gittik bir sürü doktora gittik. Dedenin karısına özel bir statüsü falan yok. Saygı

görebilir, el öpülebilir yani o kadar da tutucu değilim. Hayatımda ben taliplerime diyorum ki benim elimi öpmeyin. Bana gülerek toka yapın, severek toka yapın. Ben bundan mutluluk duyarım. Ben öyle değilim ama bizim bazı yöreler var elimi öpmekten mutluluk duyar. Vay benim ne suçum var, ne yaptım derler; ama sen benim babam, dedem yaşındasın niye öpersin benim elimi, ama anlatamıyorsun.

C.E: Talip ne demektir, Talip olabilmenin koşulları nelerdir?

H.S: Hacı Bektaş Veli Efendimizin 1300 sene söylediği güzel bir söz vardır. Talip kime denir: talibin birinci makamı dünya ve dünyada bulunanlara, ikinci makamı dünya ve ahrette, üçüncü makamı kendi zatına ihtiyaç duymaktır. Nitekim Hz. Peygamber Allah'ın selamı üzerine olsun şöyle buyuruyor dünya ahiret ehline, ahret de dünya ehline, her ikisi de Allah ehline haramdır. Ayrılık gütmek yanlıştır. Topluluğa, kimseye haksız ayrılık haramdır. Ayrılık ehline haksız olarak bir araya gelmek haramdır. Her ikisi de doğruysa topluluk hakla beraber ayakta durur.

C.E: Alevi olmak için gerekli şartlar neler? Babasının veya annesinin Alevi olması kişinin Alevi olması için yeterli midir?

H.S: Ben önce şunu söyleyeyim bir defa benim kendi kişisel görüşüm olarak bence bu genetik. Öyle Aleviler Hz. Ali'yi, 12 İmamları, Hacı Bektaş Veli'yi, Yunus Emre'yi, Pir Sultan Abdalları andığımız zaman heyecanlanıyoruz. Alevi anneden babadan oldum, ben Aleviyim demekle de olmaz. Aleviliğin ilk şartı ahlaklı olacaksın, kültürlü olacaksın. Bu Hz. Ali'nin sözüdür benim sözüm değil.

C.E: Kişi sonradan Alevi olabilir mi?

H.S: Bana göre olmaz yani.

C.E: Bektaşî ile Alevi arasında fark var mıdır, var ise nedir?

H.S: Şimdi Bektaşîlik, Alevilikten bence daha modern. Alevilik biraz Arap şovenizmine biraz İran şovenizmini ifade ediyor. Mesela en basitini söyleyeyim Cemlerde bazı dedeler Sünnileri³¹ koymuyor, ben koyuyorum. Bektaşîlik yeniliğe açılmaktır, Alevilikte bazen tasavvufa sokuyor bunu, tutuculuğa sokuyor oda bence yanlış.

C.E: Ocağınızın mensubu olan canlar hangi bölge ve illerde yaşamaktadır?

H.S: Valla şimdi Çorum'dan başlayacağız, Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Bingöl, Elazığ³², Kars bu bölgelerde var ama her tarafta var desek bu yanlış olur. Ama hepsiyle diyalogumuz yok.

C.E: Günümüzde hâlen cem ibadeti³³ yapıyor musunuz?

H.S: Evet³⁴.

C.E: Cemlerinizi hangi bölge ve illerde yapıyorsunuz?

H.S: Çorum, Amasya, Antalya, Ankara, İstanbul, İzmir oralara gidiyoruz.

C.E: Cem ne demektir? Sizin ocağınızda yapılan cemler kaç çeşittir?

H.S: Cem toplanmak demektir. Arapça anlamı budur. İnsanlar bir araya toplanır. Mesela İmam Cafer-i Sadık söyle diyor, eğer Allahtan bir dileğiniz varsa diyor, kırkınız bir araya gelin, dua edin. Allah kabul eder. Eğer kırkınız bir araya gelemiyorsanız onunuz bir araya gelin, dua edin, aynı duayı 4 defa okuyun. Allah yine kabul eder. Eğer onunuz bir araya gelemiyorsanız, diyor dördünüz bir araya gelin duanızı on defa edin. Allah onu da kabul eder. Yani Allah bizden toplanmamızı bir olmamızı kazançlarımızı ortak yememizi varlıkla muhtacın arasında köprü görevi yapıyor. Mesela Hacı Bektaş Veli Efendimiz biz kepçeyiz der, kazan kaynar kepçe savurur, taşmasın diye. Yani bir yerden aldığını bir yere veriyorsun. Ama o görevi yapan artık pek yok.

C.E: Cem ayınlarında Türkçe ibadetler yapılıyor, öğütler veriliyor. En fazla üzerinde durduğunuz konuları hangi başlıklarda toplayabiliriz? Halka hangi öğütleri veriyorsunuz? Neler söylüyorsunuz?

H.S: İbadetlerimiz Türkçe yapılıyor. Valla şimdi benim görüşüme göre aileyle iyi geçinene Hak yakındır. Annenle ve babanla iyi geçinmen lazım. Komşularınla iyi geçinmen lazım, kimsenin gönlünü kırmaman lazım. Zaten en güzel nasihatler onlardır.

C.E: Ocağınız Pençeli mi yoksa Erkânlı (Tarikli³⁵) mıdır?

H.S: Bizimki tarikli değildir³⁶. Pençelidir³⁷.

C.E: Pençe-i Ali Aba nedir? Bilgi verebilir misiniz?

H.S: Şimdi Pençe-i Ali Aba şöyle, Kur'an-ı Kerim'de az önce söyledik, Ali İmran Suresi 33. ayetinde şefaati o soydan bekleyin, o soyun elinin değdiği yerde hastalık olmayacağını, insana güç vereceğini, Allah'ın kuvveti olacağını, bu bir inanç bu bende var diye bir ısrarımız yok.

C.E: Cemlerinizde on iki hizmetten biri olan zâkirlik hizmetini dede mi yoksa zâkir mi yürütür?

H.S: Bizim dedeler saz çalmaz. Bazı yerlerde var ama bizde yok.

C.E: Ocağınızda musahiplik kurumu var mıdır? Son zamanlarda talipelerinizden hiç musahip yaptınız mı?

H.S: Olan oluyor, olmuyor diye bir şey yok; ama zayıf yani. Eskisi gibi değil.

C.E: Musahip olabilmenin ne gibi şartları vardır?

H.S: Şimdi musahip olmak bir yerde büyük hizmettir, bölüşmek demektir. Örnek bir tabak yemeğin varsa yarısını vereceksin. Musahiplik nerde başlamış biliyor musun, İslam'ın yayılışını engellemek isteyenler nedeniyle Peygamber Efendimiz Mekke'den Medine'ye o göç etmiştir. Medine'ye gidince Mekke'den gelenler muhacir deniliyor. Peygamber Efendimiz Medinelilere diyor ki herkes bizi kardeş edecek. Yani her Medineli Mekke'den gelen muhaciri kardeş ediniyor ve bölüşüm burada başlıyor. O zaman Hz. Ali Efendimiz yalnız kalmış ve Hz. Ali efendimiz üzülüyor. Peygamber Efendimizde ne üzülüyorsun ya Ali, diyor. Herkesin müsahip kardeşi var ama benim yok, diyor. Ya Ali diyor biz hem dünya da hem de ahirette kardeşiz, kelamını kullanıyor. Peygamber Efendimiz diyor ki kardeşlik bölüşümdür. Çok değerli bir şeyidir, ah keşke uygulayabilsek.

C.E: Cemleriniz sırasında okunan duvaz imamlar, mersiyeleler, deyişleler ve nefesleler hangi ozanlara aittir?

H.S: Bir bölgesel ozanlar vardır bir de bizim milli ozanımız vardır; Nesimi, Fuzuli, Pir Sultan Abdal, Harabi, Kul Himmet, Şah Hatayi. Genellikle yedi ulu ozandan söyleriz.

C.E: Cemlerinizde hangi tür müzik aletlelerini kullanırsınız?

H.S: Bizde genelde sazdır ama keman da oluyor. Bazı bölgelerde keman var ama bizim cemimizde yok.

C.E: Kurbanın Alevi inancındaki yeri ve önemi nedir? Hangi hayvanlar kurban olarak tığlanırlar?

H.S: Kurbanlık³⁸ hayvan Kur'an'da bellidir. Kur'an'ın kurban olabileceğini belirttiği hayvanlar tığlanırlar³⁹. Ayeti de bellidir zaten. Et yemeyen hayvan kurban olur. Bunlar küçükbaş hayvan olur, büyüklerde 2 yaşını doldurmayınca kurban edilmez.

C.E: Aleviliğin inanç sisteminde var olan semahın manası nedir?

H.S: Şimdi semah insanın Allah'a sevgisiyle şevke gelip onu görmektir. Yani biz bunu temsil olarak yaptığımızı göre diyoruz ki Peygamber Efendimizde kırklar⁴⁰da bu semahı dönmüşleler, bizde temsilen bunu yapıyoruz yani. Bunun özellikle bir amacı yok.

C.E: Cem ibadeti sırasında semah ne zaman ve kaç kişiyle dönülmektedir?

H.S: Belli bir sayısı yok 3 olur 5 olur 7 olur 12 kişide olur, sana bağlı bir şey bu. Bir kişide olur. Bunun bir sayısı yok yani.

C.E: Dem, dolu veya bade ne demektir? Ocağınızda bu tür bir uygulama var mıdır?

H.S: Şimdi Cem, olay şu, 1826'ya kadar ben bunun üzerinde çok duruyorum. Bizim Alevilikte içki yok. Bizi başkalaştırmak için sonradan bizim Aleviliğin içine içki sokuyorlar. Benim rahmetli amcam 1960'larda içkiyi yasaklamış. Mesela ben de cemlerde sigarayla⁴¹ ilgili bir uygulama olmadan yasaklayanlardanım. Dediğim gibi bazı yörelerde hala aynı şey devam ediyor. Benim dedem içmiş yani yok diye bir şey yok ama onu da başkalaştırmışlar. Şimdi şöyle bir şey var. Sahi, ne yapıyor biliyor musun? Babama bir bardak dolduruyor veriyor, sana da yarım bardak doldurup veriyor ama bunu kimse görmüyor oda dolu içmiş oluyor sende dolu içmiş oluyorsun. Öyle bir usul varmış ama daha sonra bunu laçkalaştırmışlar. Bana göre yani dem var içki yok. Kırkar ceminde peygamber efendimizin huzurunda tek üzüm tanesini engür⁴² etmişlerdir. Buradaki amaç onu 40 kişiye dağıtmaktır. Yapılabilir yani ama bizde o kevsar şarabı olarak anlatırlar içki ile hiç ilgisi yok.

C.E: Ocağınızda Hakullah⁴³ geleneği var mıdır?

H.S: Ya eskiden olabiliirdi ama ben öyle bir geleneğe karşıyım yani şu anda da yaşamıyor. Eskiden dede bir köye gider, orada küskünleri barıştırmış. Bizde pazarlık diye bir şey yok. Orda talip gönlünden ne koptuysa vermiş. Onunda farklı şeyleri var. Hakullah'ı⁴⁴ öyle toplarlarmış. Mesela dede köye geldi. O köyden alıyor, öbür köye gidiyor ve köyden birine diyor ki sizin köyden kimin başına bir iş geldi, diyor. Evi yandı, mahsulü olmadı, başına bir iş geldi, falan diyor. Dede onunla görüşürken kimse bilmiyor ve de öbür köyden aldığı parayı da oraya bırakıyor. Şimdi dede diyince başkalaştırdılar, dede dar yapmış, dede dar yapınca bir milyon istemiş, sonra da dede dar'ı yüz milyona yapıyor, demişler. Böyle saçma sapan bir şey var mı ya. İnsanın gönlünden ne koptuysa onu verir. Öyle şeye karşıyız biz.

C.E: Muharrem ayında ocağınızda ne gibi uygulamalar vardır?

H.S: Şimdi anlattım bunları da kaynaklarıyla da, Nuh tufanının o ayda olduğunu, Yunus peygamberin balıktan çıktığının o aydan olduğunu, Musa peygamberin o ayda kurtulduğunu ifade ederler. Ama doğru ama yanlış bilemiyorum. Bizim geleneklerde mesela o aylarda et yemeği yemezler mümkün olduğu kadar sade yemek yerler. Ballı börekli sofralar serilmez. O gün ne bulduysan evde çökelek midir peynir midir, yumurtadır yani yaşırsın yani.

C.E: Ocağınızda Nevruz ile ilgili olarak ne tür gelenekler vardır?

H.S: Var. Bizim kaynaklarımızda Hz. Ali Efendimizin doğum günü geliyor ama 3 defa çıktık, nevrüz cemini ilk defa bu sene yaptık cemde ve anlatmakta da zorlandık yani ki kaynağımızda yok. Kaynaklı bir şeyi çok iyi anlatırım ama kaynaksız bir şeyi sevmem anlatmayı.

C.E: Ocağınızda Hıdrellez ile ilgili yapılan uygulamalar nelerdir?

H.S: Eski geleneklerde var ama bizde yok.

C.E: Hızır kimdir, ocağınızda Hızır orucu geleneği var mıdır?

H.S: Var⁴⁵. Hızır peygamber abu kevseri içerek ölümsüzleşmiştir. Hızır orucu geleneğinde bazı yöreler 3 bazıları 7 gün oruç tutar. Bazı yöreler 7 gün üst üste cem yapıyor. Hızır orucu tuttuğun gün akşamı cumalık yaparlar bazı yörelerde, bazı yörelerde hiç yok.

C.E: Cumalık nedir?

H.S: Bizim Alevi geleneğinde Perşembe günü akşam yapılır. Peygamber efendimizin miraca gittiği gün oruçtur ve oruç olarak gider yani. O yüzden bizim Alevilikte perşembe günü oruç tutulur Perşembe akşamı da duaz yapılır. Her akşam cumalık⁴⁶ yapılır herkes komşu evinden çörek getirir, kimi şekerini getirir, kimi çayı getirir, orada elmasını getirir, elinde ne varsa cevizini getirir, orada bölüşür, yerler dualarını ederler ve evlerine giderler cumalık budur.

C.E: Ocağınızda ölüm ile ilgili olarak ne tür uygulamalar vardır?

H.S: Bizde özel bir statü veya teferruat yok⁴⁷.

C.E: Yörenizde ve yörenize yakın olan yerleşim birimlerinde ziyaret, türbe, yatır gibi kutsal kabul edilen mekânlar var mıdır?

H.S: Valla bizim Anadolu'da neredeyse tüm köylerde vardır. Her dedenin köyünde ziyaret yerleri vardır. Hatta Sünni köylerinde bile ziyaret vardır. Bizde "Buse" diye bir köy vardır. Sünni köyüdür, daha önce Aleviyken Sünnileşsen bir köydür. Tekkeleri vardır, kurban keserler, her gün biri bakar oraya. Biz de ziyaret ederiz orayı.

C.E: Günümüzde, kentlerdeki Aleviler ile kırsal bölgelerde yaşayan Aleviler arasında ne gibi farklılıklar vardır? Siz bu farklılıkları hangi nedenlere bağlıyorsunuz?

H.S: Şimdi farklılık şöyle. Köydekiler geleneklerini biraz daha çok yaşatmışlar ama şehre gelenler ben de dâhil geleneğimizi unutmuşuz. Ne kitaplarda bahsediyor ne televizyonlarda yalan söylemeyelim şimdi, bilmediğimiz konular çıkıyor karşımıza. Bunları araştırıp da sonuca bağlayamıyoruz. Hıdrellez gibi, Nevruz gibi geleneklerimize önceleri varmış ama ne olmuş unutulmuş.

C.E: Aleviler olarak bölgenizde karşılaştığınız problemler var mı? Sün- nilerin size karşı yaklaşımları nasıl?

H.S: 1980'li yıllara kadar diyalog vardı ama 80'lerden sonra soğudu. Giderdik, geldik, düğünleri olurdu, biz giderdik, onlar gelirdi. Bir ihtiyacımız olur, onların bir ihtiyacı olurdu. Böyle şeyler 80'lerden sonra soğudu.

C.E: Tarihi süreç içerisinde Alevilerin maruz kaldığı sıkıntılara bakacak olursak, gelecek ile ilgili düşünceleriniz ve beklentileriniz nedir?

H.S: Alevi kaynaklarını iyi okumak lazım, Alevilerin ekonomik olarak güçlenmesi lazım. Ekonomik olarak güçlü olmak cahillikten de kurtulmamızı sağlayacaktır

48.

Sonuç

Anadolu inanç sisteminin şekillenmesinde “Ocak” olarak nitelendirilen yapıların önemi büyüktür (Yaman, 1998). İmam Rıza Ocağı uygulamalarında da görüldüğü gibi ocakların manevi nüfuzları, inanç sisteminin işlerliğini sağladığı gibi aynı zamanda toplumsal adalet ve hukuk gibi konuları da güvence altına almıştır. İmam Rıza Ocağı, pek çok Alevi-Bektaşî Ocağında olduğu gibi İslam Peygamberinin ve Ehlibeytin soyuna dayanmaktadır. Horasan menşeli olduğunu ifade olunan İmam Rıza Ocağı, Anadolu’nun pek çok bölgesine yayılmış durumdadır. Bununla birlikte coğrafi dağılımlara göre inanç uygulamalarında farklılaşmalarda ortaya çıkmıştır. Özellikle Tunceli, Elazığ, Tokat (kısmen) gibi illerde cem ayini esnasında tarıklı hizmet görülürken “Gökçepınar” merkezli İmam Rıza Ocağı uygulamalarında pençeli hizmet görüldüğü tespit edilmektedir. Bu uygulama farklılığının Hacı Bektaş Veli çelebileri etkisiyle olduğu söylenebilir. Zira “Gökçepınar” merkezli İmam Rıza Ocağı kendisini Hacı Bektaş Veli dergâhına bağlı olarak addetmektedir. 1805 tarihli icazetnamelerinin Hacı Bektaş Veli dergâhından verilmesi bu bağlanışın Feyzullah Çelebi veya daha öncesinde gerçekleşmesi uzun bir geçmişe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Gölpınarlı (1993)’nında bahsettiği gibi Alevi ocaklarının ve topluluklarının Çelebilere bağlanmalarının uzun bir dönemde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Alevi-Bektaşî inanç sisteminin canlı bir şekilde yaşadığı İmam Rıza Ocağı’nda ibadetler Türkçe olarak gerçekleştirilmektedir. Ocağa bağlı tüm cemaatlerin Türkçe olarak ibadetlerini gerçekleştirilmesi dikkate değer bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Amasya-Çorum ilerinde İmam Rıza Ocağı ile özdeşleşen halk uygulamaları da ortaya çıkmıştır. Yeni yıl örneğinde (sarı-sole) kendisini ortaya koyan bu uygulamalar dini uygulamalarla (Hızır Orucu) ilişkilendirilmiş ve yaşatılmıştır.

Alevi inanç-dede ocakları aracılığıyla sözlü bir kültür hâlinde yayılma alanı bulan Alevi-Bektaşî öğretisinde, ocaklara bağlı inanç uygulamalarını, karşılaştırılmalı olarak ele alacak çalışmalar yapılmalı, değişimler tespit edilmeli ve sözlü kültür kayıt altına alınmalıdır.

Sonnotlar

- ¹ İmam Rıza Ocağı merkezi Malatya Pötürge'nin Üyükuşağı (Gündeğer) köyündedir (Saltık, 2009).
- ² Bu çalışmada, bazı kavramların net bir şekilde ortaya konulması amacıyla kaynak kişilerden de faydalanılmıştır. Kaynak kişi listesi çalışmanın sonunda yer almaktadır.
- ³ Tunceli ve çevre illerinde yaşayan ve zamanla Yozgat, Tokat, Çorum illerine bağlı köylere göç edip yerleşen İmam Rızalılar, doğu bölgesinin egemen kültürünün etkisinde kalarak (Kurmancı) Kürtleşmişlerdir. Ancak bölge halkı aslen Horasan'dan geldiklerini, Türk olduklarını ve egemen kültürlerin etkisinde kalarak Kürtleştiklerini ileri sürmektedirler (Seven, 2010: 361; KK1, KK2, KK3).
- ⁴ Çorum Mecitözü Gökçepınar Köyü İmam Rıza Ocağına Hicri 1219'da Hacı Bektaş Veli dergahı tarafından verilen icazetname, Osman Eğri tarafından latinize edilerek yayımlanmıştır (Eğri, 2003:11).
- ⁵ Alevi-Bektaşî toplumu inanç önderi, Hacıbektaş Veli Dergâhı postnişini (Çelebiler Kolu).
- ⁶ Veli Dede, daha çok Çorum ili Alaca ilçesi tarafının hizmetini görürdü (KK1).
- ⁷ Dedeler hâkimlerin senelerce düzeltemedikleri konuları düzeltirlerdi. Dedeler geldikleri zaman mahkemeleri çözerler, hak adaleti sağlarlar. Parasız hâkimdirler. Haksızlık yapanlar topluma konulmaz. Allaha karşı her ihtiyaçla gelinir ama kul hakkıyla gelinmez, dedeler bunu uygularlar (KK1, KK2, KK3).
- ⁸ Gökçepınar Köyü Çorum merkez'in güney-doğusunda ve merkeze ortalama 25 km uzaktadır (KK1, KK2).
- ⁹ Gökçepınar'daki ocak Çorum Ortaköy Cevizli köyünden gelmezdir (KK1, KK2, KK3).
- ¹⁰ Amasya-Göynücekve Çorum-Mecitözü İlçelerinde İmam Rıza'ya bağlı köyler: Cevizli, Kavalalan, Karacuma, Mıllacop, Badan Tothali, Kuyulu, Kavaklı, Çulpara, Şeyhoğlu (İmam Rıza-Ağuçan karışık), Göğdere, Alancık(3 hane kadar Tothali'den gitme), Büyükkışla, Dağsaray (Köyünün yarısı İmam Rızalı, diğer yarısı Hubyar Baba Ocağına), Badan (Yeşilova), Koyunağlı, Ahmetoğlu, Üçköy, Boyacı, Asarkavak, Şihlar (yarısı), Emirbağ (yarısı), Kargı, Karagöz, Gökçepınar, Verencik, Verencikkaçağı, Cevizli, Fuani (Figani)'dir (KK1, KK2, KK3).
- ¹¹ Hacı Bektaş Veli dergâhının 23.Postnişini olan Hamdullah Çelebi (1767-1836), Feyzullah Çelebi'nin büyük oğlu olup, babasının 1824 yılında Hakka yürümesi üzerine Postnişin olmuştur. Asıl adı Mehmed Hamdi olan Hamdullah Çelebi (Hamdullah Efendi) önce Yeniçeri Ocaklarının ve bunu devamında Bektaşî tekkelerinin kapatılması sonucu II. Mahmut tarafından 23 Cemaziülahir 1243 (Miladi: 11 Ocak 1828) tarihli fermanla Amasya'ya sürgün edilmiştir (Doğanbaş, 2001).
- ¹² Adı geçen eser "Hamdullah Çelebi'nin Savunması"dır.
- ¹³ Tak: Takım, kat giysi. (Derleme Sözlüğü 12. Cilt. S. 4733).
- ¹⁴ İlgili ayet Ali İmran Suresi 33'tür. "Allah; Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini seçerek âlemlere üstün kılmıştır." Ali İmran, Ayet 33 (Öztürk, 2010: 55).

- ¹⁵ Çerağ (delil); “Mum” ya da “meş’ale”. Âyin-i Cem’de ruhun aydınlanması ve uyanıklığının bir sembolü olarak kullanılan çerağ. Bu sembol, Hz. Muhammed’in Tanrı’dan gelen ilk ışık olması anısınadır (Günşen, 2007: 337). Delil Duası Alevilerin yüzyıllardan beri maruz kaldığı aşağılama ve iftiralarda kast edilen mum, cem süresince sürekli yanması sağlanan ve cem sonunda dua ile dede tarafından dindirilen delil (çerağ) dir. Cem, delilin uyarılması (yakılması) ile başlar. Cem sonunda dede tarafından dua ile dindirilir. Delilin o meydanı hem fiziksel hem de manevi olarak aydınlattığı kabul edilir (Dedekargınoğlu, 2011; 379). Çerağ, İrfan anlayış ışığıdır. İlim, bilgi ışığıdır (Erdem, C. Demir, T., 2010:467). Delil: Fitilli mum veya kandil. Işık, aydınlık anlamlarına da gelir. Tasavvufta mürşit ve yol gösterici anlamındadır (Pala, 2004: 100-101). Tanrı’nın ışık biçiminde görünüşe taşınması, Hz. Muhammed’in Tanrı’dan gelen ilk ışık olması, Hz. Ali ve soyunun bu ışığın sürekli taşıyıcısı durumunda olması anısına, ruhun aydınlanmasının sembolü olarak algılanan ve cem törenlerinde kullanılan kandil, lamba, mum ya da çıra (Korkmaz, 2005).
- ¹⁶ Nûr suresi (Ayet 35): Allah göklerin ve yerin Nûr’udur. Onun nûrunun örneği içinde çerağ bulunan bir kandile benzer. Kandil bir sırça içerisindedir. Sırça inciden bir yıldız gibidir ki doğuya da batıya da nispeti olmayan bereketli bir zeytin ağacından yakılır. Bu ağacın yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık saçar. Nûr üzerine nûrdur o. Allah dilediğini kendi nûruna kılavuzlar. Allah insanlara örnekler verir. Allah her şeyi bilmektedir. Nûr suresi (Ayet 36): Kandil, Allahın yükseltilmesine ve içinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Orada sabah akşam onu tespih eder (Öztürk, 2010: 355).
- ¹⁷ Oruç konusunda bizde zorunlu bir şey yoktur. Allah rızası için tutulur. Ramazanda 3 gün Hıdırellez’de 7 gün oruç tutulur (KK1, KK2, KK3).
- ¹⁸ Mürşit anlamında kullanılmıştır.
- ¹⁹ Kendilerini “Sıraç” olarak tanımlayan bir Türkmen aşireti olan Sıraçlarla Türkiye’nin değişik bölgelerinde karşılaşmak mümkündür (Kenanoğlu vd. 2003:161).
- ²⁰ İmam Rızalıların Ulusoylara (Çelebilere) bağlılıkları vardır (KK1, KK2, KK3).
- ²¹ İmam Rıza Ocağı’na mensup olan kişilerin Anadolu’da ilk olarak yerleştikleri bölge Tunceli ilinin Pertek ilçesi Koçpınar- eski ismi “Vasgird”- köyüdür (Seven, 2010: 360).
- ²² Milli aşireti (Canbekler-Şihoğlunda) Horasan’dan Elazığ Sün köyü üzerinden buraya gelmişlerdir (KK1, KK2).
- ²³ Feyzullah Çelebi tarafından verilen Miladi 1804/1805 tarihli icazetnamede Milelli Aşireti olarak ifade olunmaktadır.
- ²⁴ İmam Rıza dedelerinin mürşidi Yozgat ili Çekerek İlçesi Kırkdilim Köyü’nden yine İmam Rıza Ocağına bağlı dedelerdir. Gökçepınarlı İmam Rıza dedeleri önce orada görülür sonra talibi görürler (KK1). Seven (2010)’in çalışmasında bu köyde mukim kimselerle yapılan görüşmelere yer verilmiştir.
- ²⁵ Cennet mekân Hüseyin ağanın oğlu Halil Ağa sonrasında Musa Efendi’ye geçti. Sonrasında Musa Dede’nin kardeşinin oğluna (Veli dede’nin oğlu) geçti. (KK1, KK2, KK3).
- ²⁶ Badan Köyü’nde: Ali Mısırlı; Koyuncu Köyü’nde: Rıza Mısırlı- Abdullah Mısırlı; Çulpara Köyü’nde Haydar Mısırlı, Rıza Mısırlı; Büyükkışla Köyünde Hüseyin Mısırlı, Mustafa Mısırlı, Cevizli Köyünde Mehmet Efendi bu civarda bilinen dedelik hizmetini yürüten kimselerdir (KK1, KK2, KK3).

- ²⁷ Çelebiler, hizmet görmezler. Doğrudan gelir, Hakullah alırlar ve hala da gelirler (KK1, KK2).
- ²⁸ Arapça “ev” anlamına gelen dâr kelimesi, Alevilik-Bektaşılıkte “erenler meydanı” veya “kırklar meydanı”, âyin-i cem yapılan yerin tam ortası anlamında kullanılır. Ölen bir “can”ın eşi, dostu ve alış veriş yaptığı insanlarla helâlleşmeden ölmüş gibi hareket edilerek yapılan ve ölenin affına vesile olacağı ümit edilen ve bir çeşit “hak helâllığı” toplantısı/hizmetidir. Ölen kimsenin veli veya vârislerinden birisi dâra durur. Ölen kişi namına, varsa hakkı olanın gelip alması istenir. Alacaklı varsa, borcu ödenir; darılmış incinmiş varsa, gönüllü alınır. Böylece “hak helâllığı” gerçekleştirilmiş olur (Günşen, 2007: 333).
- ²⁹ Aleviler, hak ve adaleti sağlamak amacıyla birtakım kurallar koymuşlardır. Bu kurallara uymayanlara, suç işleyenlere ceza verilmiş ve bu cezaya da düşkünlük denilmiştir (Özbilgin, 2011: 427).
- ³⁰ Kur’an-ı Kerim’e göre veliler, Allah’a iman, ibadet ve tâat yönünden yakın olanlardır. Her ne kadar Kur’an’da velâyet, iman ve takva temeline dayansa da sûfi nazariyeciler velilikle kerameti birlikte zikrederler. Bu düşünceye göre kendisine yaklaşan kuluna Allah da yaklaşır ve kudret delilini göstererek veli kullanımın şeref ve izzetini yükseltmek için keramet lütfeder (Gökalp, 2005: 2).
- ³¹ Cem ibadeti sırasında Sünnilerden ceme girmek isteyenlere izin verildiğini söyleyebilirim. Yassıkışla köyünden babamın arkadaşı gelirdi. İbadetlerimiz gece 12 de başlardı. Dedeyle 11’e kadar muhabbet ederdi. O saatten sonra sen buraya yaramazsın derlerdi, (yola girmek isteyenler için) ben buraya girmek istiyordum derlerse git çala çocuğunu al gel derlerdi ama getiren olmazdı (KK2).
- ³² Elazığ Sün köyünden Amasya ili Göynücek ilçesi Şeyhoğlu Köyüne İmam Rızalı dedeler gelirdi (KK1).
- ³³ Cem ibadetine “Allah Muhammet Ya Ali dendikten sonra: Hal gaziler halidir//Yol gaziler yoludur//Gafil olma ey kardaş//Değen üstad elidir//Şehitler uyansın” denilerek başlanırdı. Cem’e ölü girilip diri çıkılır (KK2).
- ³⁴ Abdal Musa kurbanı zamanı her sene talibin yapması gerekir. Ama son zamanlarda yapılmıyor (KK1, KK2, KK3).
- ³⁵ Hz. Muhammed’in Hudeybiye’de altında biât aldığı Semure (Sidre) ağacının, ki cennetteki tûğba ağacının yeryüzündeki şekli olduğuna inanılır, dalı olarak kabul edilen, Târik sûresinin (Târik: 1-4) anlamı gereğince kişilerin üzerinde Tanrı’nın koruyucu ve gözetleyici elini temsil eden Hz. Muhammed’in eli, dolayısıyla Tanrı’nın eli kabul edilen 12 tutam (100-110 cm) uzunluğunda, parmak kalınlığındaki çubuktur (Güşen, 2007:338). Târik Suresi 1-4 ayetler: (1)Yemin olsun göğe ve Târik’a; o, gece gelene/o tokmak gibi vurana/ o çıkverip de yürek hoplatana. (2) Nereden bileceksin sen nedir Târik? (3)Parlayan ışığıyla karanlığı delen yıldızdır o. (4) Hiçbir benlik yoktur ki üzerinde bir koruyucu/bir gözetleyici bulunmasın (Öztürk, 2010: 592).
- ³⁶ Tunceli ili Pertek ilçesi Koçpınar Köyü -eski ismi Vavgird- ve İmam Rıza Ocağı tarıklı hizmet görmektedir. Bununla birlikte Elazığ’da bulunan İmam Rızalılarda tarıklı hizmet görmektedir (KK4). Tokat ili Zile ilçesi Büyükkaköz Köyü İmam Rıza Ocağı da tarıklı hizmet görmekte, erkân olmadığı zaman pençeli hizmet görmektedir (Seven, 2010: 363).
- ³⁷ İmam Rıza ocağı pençeli, Ağuçan tarıklı hizmet görmektedir. Ağuçanlar Hz. Ali’nin kılıcı olduğuna inandıkları bir kılıçla görgü görürler (KK1, KK2, KK3).

- ³⁸ İlk zamanlarda cebraille (horozla), çörekle sonrasında kurbanla yapılır. Cemlerde koç, çebiş, koyun, büyükbaş hayvanlar veya keçi (en son planda boynuzuna elma takılarak) kurban edilir (KK1, KK2, KK3).
- ³⁹ Kurban tığlamak, kurban kesmektir. Tığ, Farsça'da "kılınç" demektir. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra kurban adetlerinde de değişme olmuştur. Ancak eski itikatların izleri silinmemiştir. Kızılbaş Türkmenlerde ve Bektaşilerde, bu hatıralar daha canlı kalmıştır. Kurban kesmeyi "tığlamak" terimi ile ifade etmeleri ve kesilen kurbanın kanının yere akmaması için, büyük dikkat sarf etmeleri bunu gösterir. Büyük bir çukur kazılır, hayvanın kanı ve diğer parçaları buraya gömülür (Eröz, 1992: 43-44).
- ⁴⁰ Kırklar, Hz. Muhammed'in melek Cebrail tarafından göğe alınışının, Kırklarla (kırk kişi) karşılaşmasının ve Kırklarla diyalogunun anlatıldığı bir söylencedir (Dönmez, 2010: 1).
- ⁴¹ Cemlerde sigara, Hüseyin (Solmaz) Dede tarafından yasaklanmıştır. Dem alma geleneği ise Musa Dede zamanında terk edilmiştir. Dem alındığı dönemlerde yalnızca dede ve âşıklar alırlardı (KK1, KK2, KK3).
- ⁴² Engür: Cem âyinine "kevsir şarabı" veya Kırklar Cemi'nde "üzüm suyu" (engül, engür) olarak kabul edilen "dem"dir (Günşen, 2007: 340).
- ⁴³ Dede birtakım görevler yapar, dini hizmetler verir, bunların karşılığında da talip ona kendi rızalığı ile bir şeyler sunar. Buna Hakullah denir.
- ⁴⁴ Dedeye Hakullah olarak içinden ne gelirse onu verirsin. Dedeye kesim yoktur. Diğer köylerde kesim vardır ama İmam Rızalılarda kesim yoktur. Cemden maksat görülüp sürülüp görgü görmektir. Bizim evveliyatımızda İmam Rıza'ya inanıyor musunuz dediklerinde talipler yek ağzdan inanıyoruz demişler. Ağuçan Ocağının talipleri inanmamışlar. Kocakarı yedi senelik zehir var, içsin inanalım demiş. İçmiş topuğundan çıkarmış. Sonrasında mih (çivi) yutmuş ölmemiş. O yüzden Ağuçanlı dedeler hakullah için kesim keserler. İstedikleri kadar alırlar ama biz İmam Rızalıyız, razıyız (KK2).
- ⁴⁵ Hızır orucundan önce yılbaşı yapılır. Zemheriye yedi gün kala oruçtan sonra çörek yapılır. Hızır orucuna başlanmadan önce tüm köy halkının katıldığı bir etkinlik gerçekleştirilir. Üç tiple (İhtiyar, Gelin, Arap) karşımıza çıkan bir köy seyirlik oyunu icra edilir. Oyun kişileri şunlardır:

İhtiyar: Sakalı beline kadar, zil takar

Gelin: Kadın elbisesi giyen erkek (sayısı birden fazladır)

Arap: Kulak takılır, boynuna zil takılır.

İhtiyar, Arap ve Gelin köy içinde hane sahiplerini gezer. Her hane kapısında şu söz gurubunu tekrar ederler:

Çobanın yılı yitti

Kuzunun tüyü bitti

Verenin bir oğlu olsun

Vermeyenin bir kel kızı

O da petninin dibinde kalsın

Hane sahibi gelinin oynamasını ister. Üç tiplere de oynar. Arap, ihtiyarı kiskanarak ihtiyara çelme takar. İhtiyar düşer. Gelin, ihtiyarı yoklar. İki dizine vurur. İhtiyarın bacaklarını ellerini

düzeltilir ve vücuduna bakar. Sonrasında gelin kendi kışına vurup Arap'ın peşine düşer. Gelin'in elinde iğne vardır. Köy içerisinde izleyicilerden yanına yaklaşıp iğneyi batırır. Bu oyunla birlikte tüm hanelerden bulgur, yağ gibi malzemeler toplanır. Buradan toplanan gıdalarla yemek yapılır ve tüm köy halkı yer. Bu yemek ertesi gün için tutulacak Hızır orucu için yenen son yemektir. Yeni yıla (sarı-sole) oruçla girilir. Yedi gün boyunca da Hızır orucu tutulur (KK1, KK2, KK3).

- ⁴⁶ Kırk sekiz Cuma'da cem yapılır. Güzün ekim zamanı işi bitirdikten sonra 12.-1. ve 2. aylarda dedelerle irtibat kurulur ve gelirler. En az sekiz cumalık yapılır ve cem yapılan günler oruçlu olunur. Her Perşembe yapılır. Bunların dışında çengel darı (talip isterse manevi saygı niteliğinde yapılır), birlik cemi, ve düşkünler şaşkınlı ve müşküller içinde toplanırlar. Muharrem ve öncesi üç gün, Hıdırellez, Kurban Bayramı arefesi cem tutulurdu. Bu tür cemler görgü ceminden önce yapılır ve sorunlar çözülür (KK1, KK2, KK3).
- ⁴⁷ Ölümelerde çengel darından indirme yapılır. Dardan indirme cemi, ölünün kırkıktan sonra yapılır. Musahip karısı ve oğlu dara duracak olduğunda cem yapılır. Herkesten razılığı alınır. Bu cemlerde komşulardan razılık, dargın küskün var mı diye sorulur. Duranın mabalı oturanın boynuna derler. Düşkün şaşkınlı çıkarılır (KK1, KK2, KK3).
- ⁴⁸ Bu çalışma kapsamında yer alan bazı kavramların net bir şekilde ortaya konulması amacıyla değerli bilgilerinizi bizlerle paylaşarak çalışmamıza destek olan Hüseyin Solmaz Dede'ye, Halil Çelik, Balım Güleç, Halil Benli'ye, kaynak kişilere ulaşmamızda ve çalışmamızın şekillenmesinde katkısı olan Emrah Erdem, Celal Berk, Ali Erdem ve Onur Durmuş, Dorota Smętek'e teşekkürü bir borç biliriz.

Kaynakça

- ARTUN, E. (2005), "Adana İnanç Merkezleri ve Bunlara Bağlı Kültür Değerleri", Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları, Adana.
- ALTINTAŞ, R. (2006) "Alevi Geleneğinde Dini Otorite "Dede Profili", Dini Otorite Sempozyumu, K.T.Ü. Rize İlahiyat Fakültesi, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- DEDEKARGINOĞLU, H. (2011). Alevilikteki Tanım ve Terimler. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, sayı 60, s. 379.
- Derleme Sözlüğü, 12. Cilt. s. 4733.
- DOĞANBAŞ, M. (2001). Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. Sayı: 17 s.105.
- DÖNMEZ, M. (2010). Alevi Cem Ritüelinde Canlandırılan Kırklar Söylencesinin Şiir Müzik Dans' İle İlişkisi Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, The Journal Of International Social Research, Volume: 3 Issue: 14, s. 191-194.
- EĞRİ, O. (2003). Alevi-Bektaşî Kaynaklarının Neşri Problemi. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. sayı: 28. s.121-151.
- ERDEM, C. ve DEMİR, T.(2010). Bektaşilik Öğretisinde Terim ve Kavramlar. Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. Sayı 55 s. 467.
- ERÖZ, M. (1992). Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik. İstanbul: Türk Dünya Araştırmaları Vakfı.

- GÜNAY, Ü. (1998). Din Sosyolojisi. İnsan Yayınları, İstanbul.
- GÜNŞEN, A. (2007). Gizli Dil Açısından Alevilik-Bektaşılık Erkân ve Deyimlerine Bir Bakış. Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Volume 2/2 Spring.
- GÖKALP, H. (2005). Ahi Evran-ı Veli 'nin Menkıbevi Kişiliği. Ahilik Araştırma Dergisi. Cilt 1, Sayı 2, s. 23-37.
- GÖLPINARLI, A. (1993). "Kızıl-baş" md., İslam Ansiklopedisi, Cilt: VI, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s.789-795.
- KENANOĞLU, A. vd. (2003). Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri, İstanbul, Hubyar Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları.
- KORKMAZ, E. (2005). Alevilik Bektaşılık Terimleri Sözlüğü, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- ONAY, A. (2004), "Dindarlık etkileşimi ve Değişim", Dem Yayınları, İstanbul.
- ÖZBİLGİN, Z. (2011). Alevilikte Düşkünlük. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi. Sayı 60. s. 411.
- ÖZTÜRK, Y. N. (2010). Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali. İstanbul.
- PALA, İ. (2004). Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.
- SALTİK, V. (2009). Tunceli'de Alevi Ocakları. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi. Sayı 52, s. 173.
- TAŞ, K. (2006). "Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma (Dindarlığın Sosyopsikolojisi)", Karahan Kitabevi, Adana.
- YAPICI, A. (2007). "Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık", Karahan Yayınları, Adana.
- YAMAN, A. (1998). Alevilikte Dedeler ve Ocaklar. İstanbul, Ufuk Matbaası.

Kaynak Kişiler

- KK1: Halil BENLİ -1944 Doğumlu-İlkokul mezunu-Çiftçi- ili Göynücek ilçesi-Kertme köyü.
- KK2: Balım GÜLEÇ -1933 Doğumlu- -Çiftçi- Amasya ili Göynücek ilçesi-Kertme köyü.
- KK3: Halil ÇELİK -1943 Doğumlu -İlkokul mezunu- Çiftçi- ili Göynücek ilçesi-Kertme köyü.
- KK4: Celal BERK-1946- Çiftçi- Tunceli ili Pertek ilçesi Koçpınar köyü (İmam Rıza Ocağı Dedesi).